

GUNNAR GÄLLMO

Chronsoughs möte med Rydberg

1897 utkom första delen av August Bondesons "Skollärare John Chronsoughs memoarer". Förordet är daterat december 1896, ett drygt år efter Rydbergs död, varför boken bör ha skrivits under slutet av hans livstid.

Chronsough är ingen entydig gestalt. Å ena sidan totalt humorfri (till skillnad från sin upphovsman) och benägen att överskatta sin egen betydelse, å andra sidan uppriktigt angelägen att bibringa sin hemsocken till och med mer bildning än vad hans beskyddare, prosten Stålbom, finner lämpligt för den simpla allmogen. (Detta finns beskrivet i bokens andra del, som gavs ut 1904 - den tilltänkta trilogins avslutande del blev aldrig skriven på grund av författarens död.)

Å tredje sidan sträcker sig Chronsoughs bildningsnit för egen del aldrig så långt att hans kunskaper får bli ett hot mot hans karriär, vilket vid några tillfällen i boken synes hota. Första gången (s. 83 i originalupplagan, omtryckt i faksimil på Bokförlaget Rediviva 1985) är när gossen Johannes Persson - senare John Chronsough - "på sophögen funnit några blad af en bok, som väl ursprungligen varit en öfningsbok för gossar, hvilka skulle börja att läsa latin", och då tagit sig före att på egen hand börja nosa på språket.

Då hans privatlärare kyrkoherden - senare prosten - får veta detta, ger han gossen en reprimand: "Det är visserligen vackert, att du är vetgirig, men håll dig till, hvad jag sätter dig före, så skall du hafva den bästa framgången." Vartill Chronsough i sina memoarer anmärker att "sanningen att säga, törstade jag efter att lära mig mera af det ädla romaerspråket, sedan jag nu af en händelse fått smak derpå", men att "kyrkoherden hade en gång för alla bestämt min kurs och tålde nu ingen ändring däri. Jag var också honom lydig uti detta som

uti allt och har sedan dess aldrig bråkat min hjerna med att studera latin".

Andra gången (s. 131 f.) är Chronsough vorden seminarist i Göteborg, där "extra läraren i kristendom, som på samma gång var prest uti staden" var "sträng lutheran, af Schartaus skola". Med honom står den unge seminaristen på god fot. "Blott en gång under denna min första termin ansåg han sig höra gifva mig en varning. Det var nämligen efter mitt första och enda besök i Katholska kyrkan. Då jag efter messans slut kom ut på gatan, råkade pastorn gå förbi och fick dervid syn på mig. Följande dag kallade han mig afsides och sade:

'Jag såg, att du var i Katholska kyrkan i går.'

'Ja,' sade jag, 'jag ville gerna se, huru det gick till der.'

'Ja,' sade han, jag säger ingenting derom, bara det icke blir någon vana, för då kan i sången och ceremonierna ligga en tjuskraft, som inverkar mäktigt på de svaga.'

Jag lofvade med hand och mun att icke vidare besöka det stället." Men: "Ack, ej kunde hvarken han eller jag då ana, att en svår schism i trossaker längre fram skulle hota att störa detta innerliga förhållande, som rådde mellan oss båda, läraren och lärjungen!"

Och nu börjar det klarna varför denna artikel står just i Veritas.

Den tredje krisen vållas nämligen av Chronsoughs rums-kamrat, den ogudaktige västgöten Pettersson, som misslyckats med att komma in på seminariet och som nu egentligen borde studera för att komma in nästa år. Av ekonomiskt nödtvång börjar han dock förvärvsarbete, hamnar därvid i dåligt sällskap och slutar med tiden som grosshandlare. Även hans läsvanor blir betänkliga - s. 181: "Ja, i stället för räkning och skrifning, som Pettersson så väl behöfde för sin utbildning till köpman" (hans seminarieplaner har nu redan lagts på hyllan) "utgjorde snart romanläsning hans vesentliga sysselsättning på lediga stunder i bostaden."

Och än värre blir det: "Snart öfvergick han ifrån romanerna till en ännu farligare läsning. Han började draga hem fritänkareskrifter från lånebiblioteket.

Början gjordes med Liljas 'Menniskan', af hvars grofva materialism han formligen fråssade." Inte nog med det, S. 183: "Nästa bok, som han hemförde (det var vid påsktiden), var Viktor Rydbergs 'Bibelns lära om Kristus', Det var en bildad och tänkande, om också förvillad, andes djerfva försök att med tillhjälp af sitt eget förstånd granska den Heliga Skrift. Denna bok roade ej Pettersson i någon nämnvärd mån", då den tydligen är i svåraste laget för honom. Boken blir dock liggande framme, och till slut kan Chronsough inte låta bli att börja bläddra i den. S. 184: "Och i ett obehagadt ögonblick af andligt högmod ryckte jag hastigt boken till mig och började läsa i densamma. Jag ville liksom öfvertyga mig om, hvad jag ju redan alltför väl visste, att jag var i Pettersson öfverlägsen i lärdom.

Aldrig kunde jag väl ana, att de villomeningar, som denna bok innehöll, på minsta sätt skulle kunna inverka på mina trosåsigter, så grundligt som de blifvit fastslagna af min ädle lärare och välgörare, prosten Stålbom." Så sker dock, och på själva påskdagen avslutar Chronsough genomläsningen av "Viktor Rydbergs farliga bok".

Chronsough börjar nu fundera, och han kan inte hålla sina tankar för sig själv. S. 187: "Med Pettersson inlät jag mig naturligtvis ej i något samtal om mina religiösa tvifvel; han fick aldrig ens veta, att jag studerat boken. Men deraf hjertat fullt är, deraf talar munnen. Det dröjde sålunda ej länge, innan jag kom att något meddela mig med kamraterna i klassen, hvilka blefvo ej så litet förundrade öfver att jag, som alltifrån början visat så djupgående kunskaper i Kristendom, kunnat råka i något som helst tvifvel."

Nu tornar molnen upp sig vid horisonten. S. 188: "Men innan jag visste ordet af, blef jag kallad till läraren i Kristendom i hans hem för ett enskildt samtal. Jag anade straxt, hvad

det gällde; här hade funnits någon Judas Iskarioth, som för-rådt mig."

Mötet blir dock inte alls så skrämmande som Chronschough fruktat. "Då jag steg inom dörren, mötte han mig med en lugn och vänlig blick och bad mig sitta ner.

'Jag har sport till, att du råkat i tvifvel på en af våra viktigaste trossanningar', sade han och såg pröfvande på mig. Jag svarade ett ärligt, ehuru knappt hörbart ja.

'Du lär betvifla Kristi gudom. Hvarifrån har du fått det?'

Jag sade, att jag läst Viktor Rydbergs bok 'Bibelns lära om Kristus'."

Kristendoms läraren har nu ett allvarligt samtal med Chronschough, och säger till slut: "Jag beklagar djupt din olycka. Men jag är viss om, att du åter skall blifva tagen ur din villfarelse och stadsfästad i sanningen, om du med bön om ljus läser ordet sjelft, tills vidare utan alla menckliga utläggningar, samt rättar dig efter det ljus och de öfvertygelser, som du då säkert får."

Här hade Chronschough, om han framhärdat i sin uppstudsighet, kunnat genmäla med Rydbergs ord alldeles i början av "Bibelns lära om Kristus": "Sjelfva bönen kan med all sin innerlighet bidra till förblindelsen. Den i sina dogmatiska förutsättningar fångne läsaren beder, då han öppnar bibeln, om den heliga Andes upplysning, att han klart och innerligt må förnimma öfverensstämmelsen mellan den heliga skrift och sin kyrkas lära, hvilken han naturligtvis anser som den enda rena och sanna. Så bedja de fromme inom alla kyrkosamfund: så beder katoliken, mormonen, greken, lutheranen - och bönen, i stället för att skärpa andens blick, tilldrager ögonbindeln hårdare."

Men välartad som Chronschough i grund och botten är, och angelägen om sin tilltänkta yrkesbana, har han tydligen förträngt det avsnittet - det nämns inte ens i Bondesons bok. "Jag kände mig djupt rörd", skriver Chronschough på s. 189-190, "af min lärares stora ömhet och omvårdnad om mitt

såväl eviga som timliga väl och jag gjorde ett heligt löfte inom mig sjelf att aldrig mera låta mig förledas till tvifvel på sådant, som jag ju måste tro på, om jag skulle kunna blifva, hvad jag af hela mitt hjerta åtrådde, en värdig folkets lärare. Jag har också aldrig behöft ångra detta mitt löfte. Ty om äfven en eller annan trossats i början förefaller oss mer eller mindre svår att omfatta, vänjer man sig dock, med god vilja, så småningom vid densamma och finner henne slutligen helt nödvändig för systemet. Och på samma gång man derigenom undslipper alla de själsqual och äfven missräkningar samt hemsökelse, som tviflet medförer, har man i stället att påräkna sina öfverordnades aktning och förtroende, hvilket alltid måste medföra en behaglig och tryggad ställning i samhället."